

УДК: 340.6:159.9.019.2

DOI: 10.31732/2663-2209-2026-81-488-496

Дата надходження: 26.02.2026

Дата прийняття до друку: 24.03.2026

Дата публікації: 30.03.2026

Ця робота ліцензується відповідно до [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ МЕТОД ГЕШТАЛЬТ-ПІДХОДУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ОСОБИСТОСТІ

Олеся Прытула¹

¹Канд. психол. наук, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль, Україна, e-mail: o.prytula@wuni.edu.ua, доцент кафедри психології ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: PrytulaO@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4257-6342>

PHENOMENOLOGICAL METHOD OF THE GESTALT APPROACH IN PSYCHOLOGICAL PERSONALITY ASSESSMENT

Olesia Prytula¹

¹PhD (Psychological sciences), Senior Lecturer at the Department of Psychology and Social Work, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, e-mail: o.prytula@wuni.edu.ua, Associate Professor at the Department of Psychology, KROK University, Kyiv, Ukraine, e-mail: PrytulaO@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4257-6342>

Анотація. Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню та практичному осмисленню феноменологічного методу гештальт-підходу в психологічній експертизі особистості. Розкрито філософські засади феноменологічного підходу в гештальт-психології, зокрема принципи «тут і зараз», поля, контакту та усвідомлення. Визначено специфіку застосування феноменологічних технік у судово-психологічній, клінічній та психодіагностичній експертизі. Проаналізовано можливості феноменологічного інтерв'ю, спостереження за невербальними проявами та аналізу механізмів переривання контакту як інструментів психологічного дослідження особистості підекспертного. Виявлено переваги та обмеження гештальт-підходу в контексті нормативних вимог до психологічного висновку. Запропоновано авторську модель інтеграції феноменологічних технік у процедуру психологічного обстеження, що поєднує якісну глибину феноменологічного дослідження з методологічною прозорістю. Розгорнута типологія механізмів переривання контакту: інтроєкція, проєкція, ретрофлексія, дефлексія, конфлюєнція забезпечує фахівця операційними поняттями для структурування феноменологічних спостережень і включення їх у психологічний висновок. Запропонована модель інтеграції феноменологічних технік поєднує якісну глибину феноменологічного дослідження з методологічною прозорістю, необхідною для оформлення повноцінного експертного висновку. Перспективами подальших досліджень є розробка стандартизованих протоколів феноменологічного дослідження для різних видів психологічної експертизи та емпіричне вивчення валідності феноменологічних даних відносно традиційних психодіагностичних методів.

Ключові слова: феноменологічний метод, гештальт-підхід, психологічна експертиза, особистість, поле, контакт, усвідомлення, принцип «тут і зараз».

Формули: 0, рис. 0, табл.: 0, бібл.: 7

Abstract. Abstract. The article is devoted to the theoretical substantiation and practical comprehension of the phenomenological method of the Gestalt approach in the psychological examination of personality. The philosophical foundations of the phenomenological approach in Gestalt psychology are disclosed, in particular the principles of "here and now", field, contact and awareness. The specifics of the application of phenomenological techniques in forensic psychological, clinical and psychodiagnostic examination are determined. The possibilities of phenomenological interview, observation of non-verbal manifestations and analysis of contact interruption mechanisms as instruments of psychological research of the examined person's personality are analyzed. The advantages and limitations of the Gestalt approach in the context of normative requirements for psychological conclusions are identified. An original model for integrating phenomenological techniques into the psychological examination procedure is proposed, combining the qualitative depth of phenomenological research with methodological transparency. A detailed typology of contact interruption mechanisms: introjection, projection, retroflexion, deflection, confluence provides the specialist with operational concepts for structuring phenomenological observations and including them in a psychological conclusion. The proposed model of integration of phenomenological techniques combines the qualitative depth of phenomenological

research with the methodological transparency necessary for drawing up a full-fledged expert conclusion. Prospects for further research include the development of standardized protocols of phenomenological research for various types of psychological examination and empirical study of the validity of phenomenological data in relation to traditional psychodiagnostic methods.

Keywords: *phenomenological method, Gestalt approach, psychological examination, personality, field, contact, awareness, "here and now" principle.*

Formulas: 0, fig.: 0, tab.: 0, bibl.: 7

Постановка проблеми.

Психологічна експертиза є унікальною серед послуг, які надають професійні психологи. На відміну від психотерапії, де клієнти звертаються за допомогою самостійно, послуги психологічної експертизи нерідко ініціюються третіми сторонами: судовими органами, роботодавцями, освітніми установами або медичними закладами. З огляду на це, породжується складна система взаємовідносин між підекспертним, замовником і виконавцем експертизи, що вимагає чіткого методологічного підґрунтя.

Традиційні підходи до психологічної експертизи базуються переважно на стандартизованих психодіагностичних методах – тести, опитувальники, проєктивні методики. Попри їхню валідність і надійність, перелічені інструменти нерідко залишають поза увагою суб'єктивний вимір досвіду особистості особливо те, як людина переживає свою ситуацію, якими є її феноменологічні патерни сприйняття, реагування та взаємодії зі світом.

Гештальт-підхід, що ґрунтується на феноменологічній традиції Едмунта Гусерля (Husserl, 2003) та екзистенційній філософії Мартіна Хайдегера, пропонує якісно іншу методологію: засновану на безпосередньому спостереженні, усвідомленні процесів у теперішньому часі та цілісному розумінні особистості в її феноменологічному полі. Систематичне застосування феноменологічного методу гештальт-підходу в психологічній експертизі залишається недостатньо дослідженим, що й обумовлює актуальність даної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади феноменологічного методу в психології розробляли Е. Гусерль, М. Хайдегер,

М. Мерло-Понті. Безпосередньо в гештальт-підході феноменологічний підхід концептуалізували Ф. Перлз, Л. Перлз і П. Гудман, а також Г. Йонтеф та І. й М. Польстери. Теорію поля як методологічну основу гештальту систематизував К. Левін.

У галузі психологічної експертизи питання методологічного забезпечення досліджували Н. Буняк, Л. Магдисюк, І. Черезова, А. Яблонський та інші представники судово-психологічної науки. Феноменологічні підходи до психологічної діагностики розглядали Л. Фінлей та ряд зарубіжних дослідників. Проте питання інтеграції феноменологічного методу гештальт-підходу безпосередньо в практику психологічної експертизи особистості залишається практично не дослідженим у вітчизняній науковій літературі.

Формулювання цілей статті. У статті розглядається теоретичне обґрунтування та практичне осмислення феноменологічного методу гештальт-підходу в психологічній експертизі особистості. Мета – висвітлити теоретичні засади феноменологічного методу в гештальт-підході; визначити ключові поняття та принципи, релевантні для психологічної експертизи; проаналізувати специфіку застосування феноменологічних технік у різних видах психологічної експертизи; запропонувати модель інтеграції гештальт-підходу в експертну практику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феноменологічний метод у гештальт-підході бере початок із філософської традиції Е. Гусерля, який сформулював принцип «повернення до самих речей» – до безпосереднього досвіду свідомості, очищеного від теоретичних передсудів (Husserl, 2003). Засновники

гештальт-терапії Ф. Перлз, Л. Перлз і П. Гудман творчо переосмислили феноменологічний метод, надавши йому психологічного та терапевтичного змісту. Центральним стало поняття усвідомлення (awareness) живого, безпосереднього контакту з власним досвідом у теперішньому часі (Perls, Hefferline & Goodman, 1951).

Феноменологічний метод у гештальт-підході базується на кількох фундаментальних принципах. Принцип «тут і зараз» передбачає фокусування уваги на актуальному моменті та поточному переживанні. Принцип феноменологічного дослідження вимагає від фахівця «епохе» – тимчасового виключення теоретичних гіпотез задля відкритого сприйняття досвіду підекспертного. Принцип поля акцентує на тому, що особистість не може розглядатися ізольовано від свого соціального, культурного та екзистенційного контексту (Lewin, 1951). Принцип контакту описує, яким чином особистість взаємодіє із середовищем та де проходить межа між «Я» та «не-Я».

Психологічна експертиза як прикладна галузь висуває до застосовуваних методів низку вимог: валідність, надійність, відтворюваність результатів, можливість документування. На перший погляд, феноменологічний метод може видаватися несумісним із цими вимогами через його суб'єктивний характер. Однак це протиріччя є значною мірою уявним: феноменологічний підхід не відкидає об'єктивності, а розширює її поняття, включаючи структуровану суб'єктивність – систематичне та відтворюване дослідження досвіду за допомогою перевірених процедур (Finlay, 2011).

У судово-психологічній експертизі феноменологічний метод гештальт-підходу може застосовуватися насамперед при дослідженні психічного стану особи, оцінці здатності до вільного волевиявлення та визначенні особистісних характеристик, що мають значення для справи. Техніка феноменологічного інтерв'ю передбачає

відкриті питання, спрямовані на опис досвіду підекспертного: «Що ви відчуваєте, коли говорите про це?», «Як це є для вас зараз?», «Що відбувається у вашому тілі в цей момент?». Ці питання дозволяють отримати доступ до феноменологічного пласту переживань, недоступного при стандартизованому опитуванні.

Спостереження за невербальними проявами – мімікою, позою, диханням, жестикуляцією – є важливим джерелом феноменологічної інформації. В гештальт-підході тіло розуміється як носій невисловленого досвіду, і його прояви можуть свідчити про психічні стани, що не знаходять вербального вираження. Особливо важливо при дослідженні осіб, схильних до дисимуляції або що мають труднощі з рефлексією (Yontef, 1993).

Аналіз механізмів переривання контакту дозволяє виявити характерні для особи психологічні захисти. Зокрема, виражена ретрофлексія (звернення імпульсу проти себе) може свідчити про аутоагресивні тенденції; конфлюенція – про труднощі з диференціацією Я від середовища; проекція – про схильність приписувати іншим власні імпульси; інтроекція – про засвоєні без критичного осмислення настанови та переконання.

У клінічній психологічній експертизі феноменологічний метод набуває особливого значення при диференційній діагностиці та оцінці тяжкості психічних порушень. Поняття «фігура і фон» знаходить застосування при аналізі уваги та свідомості: те, що виступає як фігура для підекспертного, і те, що залишається фоном, дає важливу інформацію про актуальний психічний стан і особистісні пріоритети. У психодіагностичній експертизі феноменологічний підхід дозволяє оцінити ступінь усвідомленості особи, її здатність до рефлексії та гнучкість у контакті із середовищем.

Феноменологічний метод гештальт-підходу має низку суттєвих переваг у контексті психологічної експертизи. По-перше, він забезпечує доступ до суб'єктивного виміру особистісного

функціонування. По-друге, є більш екологічно валідним, дозволяючи спостерігати особистість у живому контакті. По-третє, є чутливим до культурних і контекстуальних відмінностей, оскільки виходить із досвіду конкретної людини.

Водночас феноменологічний метод має обмеження. Насамперед, результати феноменологічного дослідження важко стандартизувати та верифікувати, що ускладнює їх представлення у форматі, прийнятному для судових і адміністративних процедур. Крім того, метод є вимогливим до кваліфікації фахівця. Ще одним обмеженням є складність розмежування між феноменологічними спостереженнями та інтерпретаціями дослідника.

З урахуванням переваг і обмежень пропонується модель інтеграції феноменологічного методу в психологічну експертизу, що включає три компоненти. Перший – феноменологічне інтерв'ю як структурована бесіда, що поєднує відкриті питання про досвід із цілеспрямованим спостереженням за невербальними проявами. Другий – аналіз процесу контакту – передбачає систематичне спостереження за механізмами переривання контакту впродовж усієї процедури обстеження. Третій – інтеграція феноменологічних даних у висновок, передбачає чітке розмежування між описом спостережуваних феноменів та їх інтерпретацією.

Особливої уваги в контексті психологічної експертизи заслуговує поняття феноменологічного усвідомлення як діагностичного конструкту. Г. Йонтеф розрізняє три рівні усвідомлення: усвідомлення зовнішнього середовища (сенсорні враження, об'єкти та події зовнішнього світу), усвідомлення внутрішнього середовища (тілесні відчуття, емоції, потреби) та усвідомлення фантазійної зони (думки, спогади, фантазії, плани) (Yontef, 1993). Диференційована оцінка цих рівнів дозволяє виявити зони звуження або викривлення усвідомлення,

характерні для різних психологічних станів і розладів.

При проведенні психологічної експертизи фахівець, орієнтований на феноменологічний підхід, систематично відстежує, на якому рівні усвідомлення переважно функціонує підекспертний. Особи з вираженою тривожністю або посттравматичними симптомами нерідко демонструють звуження усвідомлення до фантазійної зони – вони живуть переважно у спогадах або антиципаторних тривогах, слабо диференціюючи актуальний сенсорний та емоційний досвід. Особи з дисоціативними розладами можуть виявляти різкі переходи між рівнями усвідомлення або блокування доступу до певних зон досвіду. Дані феноменологічні патерни є діагностично значущими і можуть бути зафіксовані в структурованому феноменологічному описі.

Важливим інструментом феноменологічного дослідження в контексті експертизи є техніка «відслідковування» (tracking) – послідовного, крок за кроком спостереження за тим, як розгортається досвід підекспертного в режимі реального часу. Фахівець фіксує мікродинаміку: зміни в диханні, м'язовому тонусі, контактні очима, темпі мовлення, характері жестикуляції, а також переходи між тематичними зонами та точки, в яких підекспертний «виходить» із безпосереднього досвіду і переходить до узагальнень або раціоналізацій. Систематизовані спостереження у формі структурованого протоколу, складають феноменологічну основу для подальших висновків.

Теорія поля Курта Левіна, що є однією з концептуальних основ гештальт-підходу, пропонує специфічну методологію розуміння психологічних феноменів: будь-яка поведінка, переживання чи психічний стан розглядаються як функція всього поля, а саме сукупності взаємозалежних чинників, що існують у певний момент часу (Lewin, 1951). Для психологічної

експертизи дана концепція має принципове значення та вимагає від фахівця не ізолювати особистісні характеристики підекспертного від контексту, в якому вони виявляються, а системно аналізувати їхній взаємозв'язок із ситуативними, соціальними, культурними та часовими чинниками.

Застосування принципу поля в судово-психологічній експертизі передбачає, зокрема, врахування того, в якому полі перебуває підекспертний під час обстеження: ситуація експертизи сама по собі є потужним полем, що впливає на поведінку та переживання досліджуваної особи. Тривога очікування, невизначеність щодо наслідків, присутність офіційної інституції. Відзначені чинники формують феноменологічне поле підекспертного та можуть суттєво змінювати характер його реагування.

Феноменологічно орієнтований фахівець враховує дану динаміку, відрізняючи реакції на ситуацію експертизи від стійких особистісних характеристик.

Поняття «гарячої точки» (hot spot) у гештальт-підході описує момент, коли підекспертний стикається в безпосередньому досвіді з емоційно значущим матеріалом, і реагує на нього помітними змінами в поведінці та фізіологічних проявах. Ідентифікація гарячих точок під час феноменологічного інтерв'ю дозволяє фахівцеві виявити ключові теми та конфлікти, що структурують переживання підекспертного. У судово-психологічній практиці це може допомогти, наприклад, у диференціації симуляції від справжніх психічних порушень: особа, яка симулює стан, як правило, не демонструє мимовільних фізіологічних і поведінкових реакцій, характерних для автентичного зіткнення з психотравматичним матеріалом.

Тілесний вимір феноменологічного дослідження посідає особливе місце в гештальт-підході. Дж. Кепнер розробив концепцію тілесного процесу (body process), відповідно до якої тіло є не просто

фізичним субстратом психічних явищ, а активним учасником феноменологічного поля, тобто є носієм несвідомого досвіду, заблокованих емоцій і хронічно напружених патернів реагування. У контексті психологічної експертизи спостереження за тілесним процесом підекспертного є важливим джерелом діагностичної інформації, особливо коли вербальний самозвіт ненадійний або недоступний.

Характерні патерни тілесного реагування мають диференційно-діагностичне значення. Наприклад, хронічна гіпервентиляція у поєднанні з м'язовою ригідністю та звуженим зоровим контактом може свідчити про стійкий стан фізіологічної гіперзбудженості, характерний для посттравматичного стресового розладу. Відсутність виразних тілесних реакцій при обговоренні емоційно навантаженого матеріалу – «тілесна анестезія» – може бути проявом дисоціативного захисту або вираженого алекситимічного функціонування. Тілесні феномени, зафіксовані в структурованому спостереженні, можуть суттєво доповнити картину, отриману за допомогою стандартизованих психодіагностичних методів.

Методологічно важливим є розрізнення між описом тілесних феноменів і їхньою інтерпретацією. Феноменологічний принцип вимагає спочатку ретельно описати те, що спостерігається – «підекспертний стиснув руки, дихання стало поверхневим, голос знизився». Лише після цього, з чітким зазначенням меж висновку, перейти до інтерпретації: «дані прояви можуть свідчити про виникнення тривоги при обговоренні теми Х». Відмінність між рівнем спостереження та рівнем інтерпретації є принципово важливим для методологічної строгості психологічного висновку.

Механізми переривання контакту в гештальт-підході утворюють розгорнуту типологію психологічних захистів, кожен із яких має специфічне феноменологічне

вираження та діагностичну значущість для психологічної експертизи. Розглянемо їх детальніше в контексті експертної практики.

Інтроєкція – засвоєння чужого досвіду, переконань або норм без критичного опрацювання виявляється у схильності підекспертного говорити про себе мовою чужих визначень: «мені завжди казали, що я...», «я такий, бо...». В контексті судово-психологічної експертизи виражена інтроєкція може свідчити про підвищену сугестивність та конформність, що є діагностично значущим при оцінці здатності особи протистояти психологічному тиску. Для осіб із вираженою інтроєктивною організацією характерна також слабка диференціація власних потреб від нав'язаних соціальних очікувань, що може бути важливим при оцінці вольової сфери.

Проекція – приписування власних переживань, імпульсів або якостей іншим у феноменологічному спостереженні виявляється через характерний мовний паттерн: підекспертний говорить про себе в третій особі або приписує власні стани оточуючим: «всі хочуть мені нашкодити», «вони думають, що...». Виражена проекція як стійкий механізм контактної межі може свідчити про параноїдні тенденції або про глибший захист від усвідомлення власних агресивних або тривожних імпульсів. Диференціація ситуативної проекції від структурної є важливим завданням феноменологічного дослідження (Yontef, 1993).

Ретрофлексія – звернення дії або почуття проти себе замість їхнього спрямування назовні феноменологічно виявляється через тілесні патерни: стиснуті щелепи, схрещені руки, самодотики, а також через характерне мовлення («я змушую себе», «я забороняю собі»). Виражена ретрофлексія є діагностично значущою при оцінці ризику аутоагресивної поведінки та суїцидальних тенденцій, а також при дослідженні осіб із психосоматичними розладами. Важливо, що тілесні прояви ретрофлексії можуть

бути присутніми навіть тоді, коли підекспертний вербально заперечує будь-які агресивні або аутоагресивні тенденції (Kerper, 1987).

Дефлексія – ухилення від прямого контакту шляхом відведення уваги, іронії, узагальнень або зміни теми у феноменологічному спостереженні виявляється через характерні стратегії уникнення: підекспертний починає говорити «загалом», переходить на жарти, раптово змінює тему або дає розгорнуті відповіді, що не стосуються питання. Дефлексія як домінуючий механізм може свідчити про виражену тривогу контакту, страх уразливості або про свідоме ухилення від певних тем, що є важливим для оцінки достовірності показань і щирості взаємодії з фахівцем.

Особливе місце феноменологічний метод гештальт-підходу посідає при психологічній експертизі осіб із розладами особистості. На відміну від категоріальних діагностичних систем (МКХ-11, DSM-5), що описують розлади особистості через набір ознак, феноменологічний підхід фокусується на характерних патернах контактування із середовищем, специфіці організації досвіду та домінуючих механізмах переривання контакту, що дозволяє отримати більш динамічну та клінічно насичену картину особистісного функціонування.

Зокрема, при дослідженні осіб із нарцисичними рисами особистості феноменологічне спостереження виявляє характерну нестійкість контактної межі: особа або конфлюентно злита з грандіозним образом Я, або різко відмежована від будь-якого зворотного зв'язку, що суперечить цьому образу. Тілесно це може виявлятися через постуральну ригідність та показну впевненість у ситуаціях, де очікується вразливість. Феноменологічна картина суттєво доповнює дані стандартизованих опитувальників і може бути корисною, зокрема, при визначенні меж дієздатності або оцінці здатності до батьківської функції.

При психологічній експертизі осіб із прикордонною організацією особистості феноменологічне спостереження фіксує характерну нестабільність контактної межі: різкі переходи між конфлюенцією та ізоляцією, виражена реактивність на ситуацію контакту з фахівцем, труднощі з підтриманням стійкого фону при зміні фігури. Тілесно це виявляється через лабільність вегетативних реакцій, різкі зміни м'язового тону та виразу обличчя. Відмічені феноменологічні прояви є діагностично значущими в контексті судово-психологічної експертизи, зокрема при оцінці впливу афекту на поведінку.

Окремим напрямом застосування феноменологічного методу є оцінка психічного стану особи в юридично значущій ситуації при вчиненні правопорушення, підписанні договору, складанні заповіту тощо. Стандартні ретроспективні методи дослідження мають суттєвий недолік: вони спираються на вербальний звіт особи про пережите, який підлягає спотворенням пам'яті, захисним механізмам та свідомій корекції. Феноменологічний підхід пропонує альтернативну стратегію: дослідження того, яким є поточний стосунок особи з пережитою подією, як вона актуально організує свій досвід, пов'язаний із нею.

Техніка «повернення до події» у феноменологічному контексті передбачає не просто розповідь про те, що сталося, а занурення у феноменологічний простір події, а також актуалізацію тілесних відчуттів, емоцій та образів, пов'язаних із нею. Спостереження за тим, як підекспертний організовує процес, чи здатний він диференціювати компоненти досвіду, чи виявляє виражену дисоціацію або злиття з матеріалом, яким є характер тілесного реагування, чи дає цінну інформацію про феноменологічну структуру переживання юридично значущої події. Інформація, оформлена у вигляді структурованого феноменологічного опису з чіткими посиланнями на спостережувані

поведінкові та тілесні прояви, може суттєво збагатити психологічний висновок.

Важливою умовою коректного застосування феноменологічного методу в психологічній експертизі є прозорість процедури. Фахівець повинен чітко фіксувати:

1) які саме феноменологічні техніки були застосовані та в якій послідовності;

2) що конкретно було спостережено на рівні поведінки та тілесних проявів;

3) яким є перехід від рівня спостереження до рівня інтерпретації;

4) в яких межах є правомірними запропоновані інтерпретації та які альтернативні пояснення не можна виключити.

Запропонована структура феноменологічного опису забезпечує можливість незалежної верифікації висновків і відповідає стандартним вимогам до психологічного висновку.

Феноменологічний метод гештальт-підходу не є альтернативою традиційним психодіагностичним методам, а є їхнім доповненням, що забезпечує якісну глибину там, де кількісні показники дають лише часткову картину. Оптимальна стратегія психологічної експертизи передбачає інтеграцію даних стандартизованих тестів (наприклад, ММРІ-2, Роршах, Люшер) із результатами феноменологічного дослідження таким чином, щоб кожен із методів міг верифікувати, доповнювати або уточнювати дані іншого.

Наприклад, профіль ММРІ-2, що демонструє підвищення за шкалами депресії та психастенії, набуває значно більшої клінічної значущості, якщо в феноменологічному дослідженні він доповнюється спостереженням характерного звуження усвідомлення до внутрішньої фантазійної зони, вираженої ретрофлексії та тілесної скутості. Результати проєктивних методик (наприклад, тесту Роршаха) можуть бути прочитані крізь феноменологічну оптику: не лише з огляду на формальні показники, а й з урахуванням того, як підекспертний

організовує процес сприйняття та опису стимулів, чи здатний він утримувати цілісний образ, чи переходить до фрагментарних описів, чи демонструє виражену реактивність на певні категорії стимулів.

Принципово важливим є питання про те, яким чином результати феноменологічного дослідження мають бути відображені у психологічному висновку. Вимоги до судово-психологічного висновку в Україні передбачають наявність обґрунтування застосованих методів, опис результатів дослідження та висновків. Феноменологічний опис доцільно розміщувати у розділі результатів дослідження як окремий підрозділ із чітким визначенням методу («феноменологічне спостереження», «феноменологічне інтерв'ю») та з дотриманням принципу розмежування опису та інтерпретації, що дозволяє фахівцеві, який перевіряє висновок, чітко бачити, на яких спостереженнях ґрунтуються зроблені висновки.

Застосування феноменологічного методу гештальт-підходу в психологічній експертизі висуває специфічні вимоги до кваліфікації фахівця. По-перше, необхідна теоретична підготовка в галузі феноменологічної психології та гештальт-підходу, що включає знання ключових концептів (поле, контакт, усвідомлення, механізми переривання). По-друге, необхідна практична підготовка, а особливо навички феноменологічного спостереження та інтерв'ювання, що формуються переважно в процесі особистої терапії та супервізії. По-третє, фахівець повинен мати базову підготовку в галузі психологічної експертизи, а також знання нормативних вимог, процедур і стандартів оформлення висновків.

Особливу роль у підготовці до феноменологічного дослідження відіграє здатність фахівця до саморефлексії – усвідомлення власних реакцій, переносних і контрпереносних процесів, що виникають у взаємодії з підекспертним.

Феноменологічний підхід не передбачає нейтральності фахівця як відсутності реакцій, а передбачає усвідомлене ставлення до власних реакцій та їх методологічно коректне використання як додаткового джерела інформації. Здатність до саморефлексії формується в процесі власної особистої терапії та регулярної групової або індивідуальної супервізії феноменологічно орієнтованого характеру (Finlay, 2011).

Перспективним напрямом розвитку феноменологічного підходу в психологічній експертизі є розробка структурованих протоколів феноменологічного дослідження для конкретних видів експертизи – судово-психологічної, клінічної, психодіагностичної. Протоколи повинні містити перелік стандартизованих феноменологічних запитань, схему спостереження за тілесними та поведінковими проявами, а також форму феноменологічного опису, придатну для включення в офіційний психологічний висновок. Розробка таких протоколів потребує міждисциплінарного діалогу між фахівцями в галузі гештальт-психології, судової психології та психодіагностики.

Висновки. Отже, феноменологічний метод гештальт-підходу є методологічно обґрунтованим та практично перспективним інструментом психологічної експертизи особистості. Опираючись на засади феноменології Гуссерля, теорію поля Левіна й концепцію контакту Перлза, даний метод забезпечує доступ до суб'єктивного виміру особистісного досвіду, який залишається поза межами стандартизованих психодіагностичних процедур.

Застосування феноменологічного методу в судово-психологічній, клінічній та психодіагностичній експертизі дозволяє отримати інформацію про механізми переривання контакту, структуру усвідомлення, тілесні патерни реагування та феноменологію актуальних психічних станів. Розгорнута типологія механізмів переривання контакту: інтроекція,

проекція, ретрофлексія, дефлексія, конфлюенція забезпечує фахівця операційними поняттями для структурування феноменологічних спостережень і включення їх у психологічний висновок. Запропонована модель інтеграції феноменологічних технік поєднує якісну глибину феноменологічного дослідження з методологічною прозорістю,

необхідною для оформлення повноцінного експертного висновку. Перспективами подальших досліджень є розробка стандартизованих протоколів феноменологічного дослідження для різних видів психологічної експертизи та емпіричне вивчення валідності феноменологічних даних відносно традиційних психодіагностичних методів.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє, що дослідження проводилося за відсутності будь-яких комерційних або фінансових відносин, які могли б бути витлумачені як потенційний конфлікт інтересів.

Фінансування. Автор заявляє, що публікацію цієї статті профінансовано автором самостійно.

Етична заява. Усі процедури, виконані в межах цього дослідження, відповідали інституційним та міжнародним етичним стандартам.

Заява щодо генеративного ШІ. Автор заявляє, що генеративний штучний інтелект не використовувався під час підготовки цього рукопису.

Література:

1. Finlay, L. (2011) Phenomenology for therapists : researching the lived world. Oxford : Wiley-Blackwell, 280 p.
2. Husserl, E. (2003) Phänomenologische Psychologie. Text nach Husserliana, Band IX. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
3. Kepner, J. (1987) Body Process: A Gestalt Approach to Working with the Body in Gestalt Therapy. New York: Gardner.
4. Lewin, K. (1951) Field Theory in Social Science. New York: Harper & Brothers.
5. Perls, F., Hefferline, R. & Goodman, P. (1951) Gestalt Ther-apy: Excitement and Growth in the Human Personality. London: Pelican Books.
6. Yontef, G. (1993) Awareness, Dialogue and Process: Essays on Gestalt Therapy. Highland, NY: Gestalt Journal Press.
7. Zinker, J. (1975) "On loving encounters: a phenomenological view," in F. Stephenson (ed.), Gestalt Therapy Primer. Chicago, IL: Charles Thomas.